

Спеціалізованій вченій раді ДФ 55.051.017
в Сумському державному університеті

ВІДГУК

Офіційного опонента на дисертаційну роботу
Давліканової Олени Борисівни
«РОЗВИТОК МЕНЕДЖМЕНТУ ДУАЛЬНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ В
УКРАЇНІ»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 073 «Менеджмент»
(галузь знань 07 «Управління та адміністрування»)

1. Актуальність теми дослідження.

Трансформація структури національної та глобальної економіки, інтернаціоналізація ринку праці та перехід до нового технологічного укладу обумовлюють необхідність постійного розвитку системи вищої освіти, зокрема, в частині інтеграції закладів освіти та реального сектору, а також глобалізації освітнього сектору. Динамічність розвитку професійних вимог ринку праці, поява нових видів бізнесу доводять недосконалість системи вищої освіти, що базується на вивченні теоретичних підходів, методичного та нормативного забезпечення функціонування різних напрямків народного господарства. Врахування всіх зазначених передумов детермінує необхідність розвитку дуальної вищої освіти, заснованої на перманентній взаємодії закладів вищої освіти та суб'єктів реального сектору. У цьому контексті важливою умовою є формування управлінських механізмів стимулювання кооперації освітнього сектору з суб'єктами господарювання різних галузей. Саме тому наукове дослідження методичних підходів до вирішення завдання побудови системи менеджменту дуальної вищої освіти в Україні є своєчасним та має важливу наукову та практичну значущість.

У зв'язку з цим представлена до розгляду тема дисертаційної роботи Давліканової О.Б., метою якої є розвиток науково-методичних засад та організаційних механізмів менеджменту дуальної вищої освіти в Україні, має значний науковий та практичний інтерес.

Обрана Давлікановою О. Б. тема наукового дослідження пов'язана з планами наукових досліджень Сумського державного університету, а його результати відображено у виконаних науково-дослідних роботах, зокрема: «Конвергенція економічних та освітніх трансформацій у цифровому суспільстві: моделювання впливу на регіональну та національну безпеку» (номер державної реєстрації: 0121U109553) та «Реформування системи освіти впродовж життя в

Україні для запобігання трудовій еміграції: коопетиційна модель інституційного партнерства» (номер державної реєстрації 0120U102001).

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, наведених у дисертації, підтверджується використанням комплексу загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. Дослідження ґрунтується на використанні наступних методів: індукція, дедукція, наукове узагальнення, бібліометричний аналіз, системно-структурний та контент-аналіз, порівняльно-історичний (ретроспективний та хронологічний) та компаративний методи аналізу, метод групувань, метод експертних оцінок, метод прогнозування, метод опитування, аналізу та синтезу.

Достовірність та обґрунтованість одержаних результатів підтверджується використанням широкої інформаційної бази – наукових праць провідних зарубіжних і вітчизняних учених, законодавчих і нормативних документів України та ФРН, звітно-аналітичні дані Державної служби статистики України, статистичної служби ФРН, Федерального інституту професійної освіти, Європейського Союзу, Світового банку, звіти Міжнародної організації праці, результати авторського опитування закладів вищої освіти України щодо особливостей менеджменту дуальної вищої освіти та результатів першого року впровадження пілотних проєктів організації навчання за дуальною формою здобуття освіти, результати наукових досліджень.

Достовірність отриманих результатів підтверджена відповідними науковими обґрунтуваннями, коректністю використання методів дослідження, а також обґрунтованістю розроблених та удосконалених здобувачкою науково-методичних підходів.

Про достовірність наукових висновків і рекомендацій, що містяться в дисертації, свідчить їх практичне використання в роботі Міністерства освіти і науки України при формуванні законодавчо-нормативної бази України для впровадження дуальної форми здобуття освіти, Науково-методичного центру вищої та фахової передвищої освіти при забезпеченні виконання частини завдань Плану заходів з реалізації Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти, ПрАТ «ДТЕК Київські електромережі» при розробленні організаційно-методичного забезпечення підготовки здобувачів освіти в рамках запровадженої співпраці із закладами вищої освіти Київської області, ГО «Українська Асоціація Маркетингу» при наданні інформаційно-методичної підтримки членам асоціації, Житомирського національного агроекологічного університету при створенні в його структурі координаційного центру дуальної вищої освіти.

Вивчення змісту дисертаційної роботи, розроблених і представлених в ній наукових положень, висновків і рекомендацій дозволяє зробити висновок про належний рівень їх обґрунтованості та достовірності, а також про відповідність теми дисертації профілю спеціальності 073 «Менеджмент».

3. Новизна наукових положень і отриманих результатів.

У дисертаційній роботі представлені результати вирішення важливого наукового завдання, пов'язаного з розвитком науково-методичних засад та організаційних механізмів менеджменту дуальної вищої освіти в Україні.

У дисертації вперше запропоновано науково-методичний підхід до визначення витрат підприємства на навчання одного здобувача у розрізі моделей дуальної вищої освіти з інтегрованою практичною підготовкою та інтегрованою професійною діяльністю, що базується на класифікації витрат (разових, щорічних та витрат за період перебування здобувача на виробництві) та обґрунтуванням специфіки їх врахування при визначенні загального обсягу витрат підприємства на підготовку здобувача (с. 203–211). Це дозволило підвищити якість планування витрат підприємств на підготовку фахівців, а також створює базис для визначення економічної ефективності участі підприємств у системі дуальної вищої освіти.

Дисертанткою суттєво вдосконалено методичний базис обґрунтування стратегічного вектору розвитку системи менеджменту дуальної вищої освіти в Україні на основі компаративного аналізу хронології та еволюції систем дуальної вищої освіти в Україні та Німеччині на глобальному та регіональному рівнях, що дозволило виокремити «історично-суспільні розриви» досліджуваних систем вищої освіти, які не дозволяють імплементувати успішний німецький патерн менеджменту дуальної вищої освіти у вітчизняну практику (с. 143–148).

Наукову новизну містять вдосконалені здобувачкою підходи до моніторингу системи менеджменту дуальної вищої освіти в Україні на макро-, мезо- та мікрорівні, що відрізняються від існуючих розроблених системи критеріїв та кількісних індикаторів для оцінювання прогресу впровадження системи менеджменту дуальної вищої освіти, досягнутого Міністерства освіти і науки України, органів місцевого самоврядування та галузевих об'єднань роботодавців, закладів вищої освіти та підприємств (с. 175–201). Результати апробації розроблених підходів у вигляді анкетування закладів вищої освіти та роботодавців дозволили обґрунтувати базові параметри формування системи менеджменту дуальної вищої освіти, виявити проблеми її імплементатії та перспективи оптимізації управлінських механізмів.

Важливе наукове значення має вдосконалення здобувачкою методичних засад визначення перспектив розвитку вітчизняної системи менеджменту дуальної вищої освіти на засадах сценарного планування з використанням моделі дифузії інновацій Ф.Басса, що дозволило оцінити перспективи поширення

дуальної вищої освіти з урахуванням різних категорій споживачів інноваційної продукції, а також ємності ринку дуальних освітніх послуг та визначити темпи дифузії менеджменту дуальної вищої освіти у закладах вищої освіти в умовах оптимістичного, реалістичного та песимістичного сценаріїв (с. 212–227).

У дисертації набули подальшого розвитку концептуальні засади формування системи менеджменту дуальної вищої освіти, що відрізняються від існуючих уточненням сутності менеджменту дуальної вищої освіти, диференціацією механізмів його реалізації та основних стейкхолдерів на макро-, мезо- та мікрорівні, обґрунтуванням ролі, інтересів та важелів впливу основних стейкхолдерів у системі менеджменту дуальної вищої освіти, а також позиціонуванням участі основних стейкхолдерів у формуванні вітчизняного патерну менеджменту дуальної вищої освіти за критеріями «залученість» та «вплив» (с. 155–166).

Набули подальшого розвитку науково-методичні засади визначення перспективних напрямків розвитку вітчизняної системи менеджменту дуальної вищої освіти на засадах бенчмаркінг-аналізу, що базуються на виявленні «організаційно-управлінських розривів» між українським та німецьким патернами формування системи менеджменту дуальної вищої освіти, обґрунтуванні детермінант їх виникнення, адаптацією управлінських процедур у закладах вищої освіти на засадах проєктного підходу (с. 149–152).

4. Практичне значення виконаного дослідження.

Практичне значення отриманих у дисертації результатів полягає в можливості практичного використання розроблених методичних підходів і конкретних рекомендацій щодо розвитку системи менеджменту дуальної вищої освіти на мікро-, мезо та макрорівні в Україні.

Розроблені здобувачкою теоретичні та методичні положення впроваджено в діяльність Міністерства освіти і науки України при формуванні законодавчо-нормативної бази України для впровадження дуальної форми здобуття освіти, зокрема, Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти, Закону України «Про освіту» (2017, № 2145-VIII зі змінами) та «Про вищу освіту» (2014, № 1556-VII зі змінами від 18.12.2019 № 392-IX), Типового положення про дуальну форму здобуття вищої та фахової передвищої освіти та типового договору, реалізації наказу Міністерства освіти і науки України від 15 жовтня 2019 р. № 1296 «Щодо запровадження пілотного проєкту у закладах фахової передвищої та вищої освіти з підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти» (довідка № 1/11-6731 від 22.07.2019); в діяльність Науково-методичного центру вищої та фахової передвищої освіти при забезпеченні виконання частини завдань Плану заходів з реалізації Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти, розроблення методичних

рекомендацій стейкхолдерами, проведення інформаційно-просвітницької кампанії (довідка №227 від 13.07.2020); в діяльність ПрАТ «ДТЕК Київські електромережі» при розробленні організаційно-методичного забезпечення підготовки здобувачів освіти в рамках запровадженої співпраці із закладами вищої освіти Київської області для підготовки здобувачів освіти за дуальною формою, які навчаються за спеціальністю 141 «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка» (довідка №01/1/07/18681 від 27.02.2020); в діяльність Житомирського національного агроекологічного університету при створенні в його структурі координаційного центру дуальної вищої освіти, формалізації розподілу прав та обов'язків сторін при встановленні співпраці із роботодавцями з метою створення умов для навчання за дуальною формою здобуття освіти за рядом спеціальностей (довідка №1177/01-17 від 24.07.20).

5. Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в наукових публікаціях.

Проведений аналіз публікацій Давліканової О.Б. дає підстави стверджувати, що вони повною мірою відображають основні наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертації. Результати дисертаційного дослідження опубліковані в 17 наукових працях загальним обсягом 14,31 друк. арк., з яких особисто авторці належить 6,96 друк. арк., серед яких: 2 підрозділи у колективних монографіях, 6 статей у наукових виданнях, що індексуються міжнародними науково-метричними базами (у тому числі 1 - у зарубіжному науковому виданні, 3 – у фахових наукових виданнях України категорії «Б», 1 – у фаховому виданні категорії «А», що індексується базою Web of Science); 3 аналітичних звіти за результатами реалізації експерименту відповідно до наказу МОН №1296 від 15.10.2019 року «Щодо запровадження пілотного проекту у закладах фахової передвищої та вищої освіти з підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти»; 6 публікацій у збірниках тез доповідей на наукових конференціях.

У роботах, опублікованих у співавторстві, чітко зазначено особистий внесок здобувачки. Основні наукові положення, висновки та рекомендації, наведені в дисертації, пройшли апробацію на міжнародних та вітчизняних наукових конференціях, семінарах, круглих столах, інших публічних заходах.

Опубліковані наукові праці здобувачки, які зараховані за темою дисертації, відповідають вимогам п. 11 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №167 від 06.03.2019 р.

6. Структура та обсяг дисертації.

Структура кваліфікаційної наукової роботи Давліканової О.Б. є цілісною, логічною, завершеною, з коректним застосуванням наукового стилю та мови. Всі розділи тісно пов'язані між собою, що забезпечує цілісне сприйняття досліджуваної проблеми і дозволяє визначити науковий внесок здобувачки та ступінь вирішення сформульованих завдань відповідно до теми, мети та завдань дослідження. Оформлення роботи повністю відповідає вимогам МОН України до кваліфікаційних наукових робіт на здобуття наукового ступеня доктора філософії відповідно до Наказу МОН України від 12.01.2017 р. №40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел, який налічує 290 найменувань. Обсяг дисертації – 322 сторінки. Дисертація містить 37 таблиць, 73 рисунки і 13 додатків.

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету й основні завдання, визначено об'єкт, предмет, методи дослідження, охарактеризовано інформаційну базу, наведено наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, їх апробацію та особистий внесок здобувачки.

У *першому розділі дисертації* розкрито економічний зміст понять: «людський капітал», «дуальна (вища) освіта», «дуальне навчання», «практика», «стажування», «система менеджменту дуальної вищої освіти», «патерн менеджменту дуальної (вищої) освіти», «модель дуальної (вищої) освіти». Досліджено соціально-економічні передумови розвитку та поширення дуальної вищої освіти у вітчизняній та світовій економіках, систематизовано соціальні та економічні переваги запровадження її менеджменту на мікро-, мезо- та макрорівні. Проаналізовано міжнародний досвід реалізації менеджменту дуальної вищої освіти у континентальному розрізі.

У *другому розділі дисертації* проаналізовано еволюцію розвитку німецького патерну дуальної вищої освіти, здійснено його періодизацію, систематизовано сучасні моделі й програми дуальної вищої освіти. Досліджено сучасний стан та суспільно-історичні передумови розвитку системи менеджменту дуальної вищої освіти в Україні, визначено сучасний стан її реалізації. На основі аналізу «історично-суспільних» та «організаційно-управлінських» розривів між українською та німецькою системами дуальної вищої освіти визначено перспективні вектори розвитку вітчизняної системи менеджменту дуальної вищої освіти. Здійснено позиціонування стейкхолдерів системи менеджменту дуальної вищої освіти за критеріями ролі, інтересів, залученості та впливу.

У *третьому розділі* здобувачкою обґрунтовано комплекс індикаторів для здійснення моніторингу прогресу розвитку системи менеджменту дуальної вищої освіти на макро-, мезо- та мікрорівнях, встановлено базові показники у розрізі визначених індикаторів. Визначено складові витрат підприємства на участь у

системі дуальної вищої освіти на одного здобувача у розрізі різних моделей дуальної вищої освіти. На засадах сценарного планування обґрунтовано очікувані індикатори поширення системи менеджменту дуальної вищої освіти в Україні при реалізації оптимістичного, песимістичного та реалістичного прогнозів.

7. Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності.

За результатами перевірки дисертаційної роботи Давліканової О.Б. на наявність ознак академічного плагіату встановлено коректність посилань на першоджерела для текстових та ілюстративних запозичень; навмисних спотворень не виявлено. Звідси можна зробити висновок про відсутність порушень академічної доброчесності.

8. Дискусійні положення та зауваження по дисертаційній роботі.

Відзначаючи позитивні сторони дисертаційної роботи Давліканової О.Б., вважаю за необхідне звернути увагу на певні неточності та дискусійні положення.

1. Авторкою доведено, що через значні «історично-суспільні» розриви німецький патерн системи менеджменту дуальної вищої освіти не може бути реалізований в Україні без його належної адаптації (п. 2.3). У той же час, незрозумілою залишається відсутність пропозицій щодо імплементації у вітчизняну практику досвіду інших країн, ближчих за історико-суспільними передумовами, враховуючи ґрунтовний аналіз проведений у п. 1.3.

2. Віддаючи належну оцінку ґрунтовності проведеного здобувачкою дослідження щодо виявлення «організаційно-управлінських» розривів українського та німецького патернів менеджменту систем дуальної вищої освіти та детермінант їх виникнення (п. 2.3), зазначимо, що робота б значно виграла при обґрунтуванні шляхів подолання визначених розривів, а також їх ранжуванні з точки зору впливу на прогрес імплементації системи менеджменту дуальної вищої освіти в Україні.

3. Значний практичний інтерес представляють надані здобувачкою оцінки залученості та впливу основних стейкхолдерів на формування національного патерну менеджменту дуальної вищої освіти (табл. 2.15). У той же час, з метою перевірки репрезентативності отриманих результатів потребує більш детального розкриття процедура проведення опитування, а саме щодо кількості респондентів вибірки, а також механізму підрахунку результуючих оцінок.

4. Позитивно оцінюючи вперше запропонований здобувачкою підхід до визначення сукупних витрат підприємства на підготовку здобувача дуальної вищої освіти (п.3.2) потребує додаткового обґрунтування запропонована класифікація витрат для моделі дуальної освіти із інтегрованою професійною діяльністю на дві групи, а для моделі дуальної освіти із інтегрованою практичною підготовкою – на три групи, враховуючи той факт, що окремі статті витрат є ідентичними, але віднесені до різних груп.

5. У межах запропонованого підходу до визначення параметрів поширення дуальної вищої освіти у закладах вищої освіти України при різних сценаріях розвитку (п. 3.3), авторка одним з ключових показників обирає абсолютну чисельність університетів, які можуть впровадити систему дуальної освіти, припускаючи, що загальна чисельність закладів вищої освіти не буде зменшуватись протягом наступних 15 років. У той же час, враховуючи національні та глобальні тенденції щодо укрупнення закладів вищої освіти та посилення конкуренції на ринку освітніх послуг, логічно припустити очікуване зменшення кількості закладів вищої освіти, а тому доцільно було б обирати не абсолютний індикатор, а відносну частку закладів вищої освіти, що впровадили систему дуальної освіти.

6. У дисертації здобувачкою досить ґрунтовно розкрито переваги дуальної вищої освіти порівняно з традиційною з точки зору розвитку ринку праці та підвищення відповідності випускників закладів вищої освіти динамічним вимогам роботодавців. Однак, поза увагою залишилась оцінка економічної ефективності дуальної вищої освіти для підприємств, оскільки наведено лише механізм визначення витрат та не запропоновано інструментів оцінювання економічних вигід роботодавців.

9. Загальний висновок.

Дисертаційна робота Давліканової Олени Борисівни «Розвиток менеджменту дуальної вищої освіти в Україні» виконана на актуальну тему. За своїм змістом дисертація є завершеною самостійно виконаною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано нові теоретичні положення та науково обґрунтовані результати, що мають важливе наукове й практичне значення для розвитку організаційно-управлінських механізмів вітчизняної системи дуальної вищої освіти.

Дисертація виконана на високому науково-методичному рівні, її зміст відповідає обраній темі дослідження та спеціальності 073 «Менеджмент». Сформульовані в роботі наукові положення, висновки та рекомендації є достовірними та всебічно обґрунтованими. Визначену мету дослідження досягнуто, а основні завдання вирішено. Опубліковані здобувачкою наукові праці повною мірою відображають зміст дисертації, головні результати дослідження, його наукову новизну, практичну значущість і особистий внесок здобувачки в науку.

Зміст дисертації відповідає визначеній меті та поставленим завданням, які повністю вирішені у процесі дослідження. Наукові положення, що виносяться на захист, мають елементи наукової новизни, а також повністю відображені у публікаціях здобувачки, які відповідають вимогам МОН України. Подана до захисту дисертація написана науковим стилем, матеріал викладений у логічній послідовності. Напрямок дисертаційного дослідження відповідає профілю спеціальності 073 «Менеджмент».

На підставі викладеного можна зробити висновок, що дисертація Давліканової О.Б. «Розвиток менеджменту дуальної вищої освіти в Україні» за змістом і оформленням відповідає вимогам пунктів 9, 10, 11 і 12 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою КМУ від 06.03.2019 р. № 167, а її автор – Давліканова Олена Борисівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 07 «Управління та адміністрування» за спеціальністю 073 «Менеджмент».

Офіційний опонент:

Завідувач кафедри маркетингу
і торговельного підприємництва
д.е.н., професор,
Хмельницького національного
університету

Світлана КОВАЛЬЧУК

Підпис Ковальчук С.В. засвідчую
Проректор з наукової роботи

Олег СИНЮК

